

BP ADAM LEPA

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

Warszawa

Wyższe Seminarium Duchowne

Łódź

PEDAGOGIA GALENOSFERY CZŁOWIEKA*

WSTĘP

Termin *galenosfera* oznacza „środowisko ciszy”. Niewiele się mówi o tym środowisku, choć cisza jest dziś człowiekowi potrzebna jak nigdy przedtem. W związku z tym stwierdza się dziwny paradoks. Oto wzrasta nieustannie poziom hałasu, już nie tylko w fabryce czy na ulicy, ale również w szkole i w rodzinie. Hałas jest czynnikiem negatywnie wpływającym na człowieka, zwłaszcza na jego pracę, naukę, przeżywaną refleksję, a nawet na zdolność koncentracji i selekcji – tak ważne w rozumieniu czytanych tekstów, formułowaniu opinii czy podejmowaniu decyzji. Mimo to nie dostrzega się zainteresowania ciszą w takim stopniu, na jaki zasługuje w obecnych warunkach. W licznych wypowiedziach podkreśla się, że cisza nie jest zasadniczo traktowana jako wartość akceptowana przez jednostkę. Najczęściej jest ona wymuszana (w teatrze czy w bibliotece), albo też pojawia się w życiu człowieka w sposób akcydentalny, gdy np. ktoś z hałaśliwej ulicy w wielkim mieście wchodzi do kościoła, gdzie ogarnia go kojąca atmosfera milczenia.

Każde środowisko człowieka wykazuje charakter wychowawczy, a więc ma swoją pedagogię. Jest wszak jednym z najważniejszych środków wychowania. Dlatego artykuł niniejszy jest próbą odpowiedzi na pytanie, jaką wartość wychowawczą przedstawia środowisko ciszy, tj. galenosfera.

Artykuł składa się z dwóch części. Pierwsza przybliży zjawisko galenosfery i jej znaczenie. Część druga ukazuje pedagogiczny wymiar galenosfery wraz z refleksją na temat warunków budowania zorganizowanego środowiska ciszy.

* Niniejszy tekst jest poprawioną i uzupełnioną wersją artykułu zamieszczonego w pracy zbiorowej *Największa jest miłość*, pod redakcją ks. S. Skobla, Łódź 2011, s. 457–467.

I. ROLA I ZNACZENIE GALENOSFERY

„Galenosfera” jest terminem niedawno wprowadzonym do języka naukowego. Jednakże jako warstwa ciszy w środowisku człowieka była zawsze ceniona, w szczególności przez pedagogów, psychoterapeutów czy mistrzów duchowości¹. W tej części artykułu rozpatruje się rolę i znaczenie galenosfery, sytuując ją na obszarze mediosfery oraz w szeroko pojętym środowisku społecznym. Przy czym rolę galenosfery można wyraźnie ukazać na przykładzie środowiska rodziny.

Pojęcie i klasyfikacja galenosfery

1. Termin *galenosfera* wywodzi się z języka greckiego: słowo γαλήνη znaczy „cisza”, σφαῖρα zaś „środowisko”². Z etymologii słowa „galenosfera” wynika, że oznacza ono „środowisko ciszy”. Galenosfera człowieka powinna być zatem rozpatrywana w ramach kategorii środowiska.

Terminu galenosfera używa się w znaczeniu ścisłym i szerokim. Pierwsze z nich oznacza takie środowisko, w którym cisza jest wartością akceptowaną, chronioną, a nawet zająć może pozycję prymatu. Nie jest więc zjawiskiem przypadkowym. W szerokim znaczeniu galenosfera oznacza całą warstwę ciszy w życiu konkretnego człowieka zarówno w jego domu, jak i w zakładzie pracy, szkole czy w miejscu, gdzie odpoczywa. Wtedy mówi się o galenosferze studenta, nauczyciela czy Polaka, a nawet o „galenosferze współczesnego człowieka”. W tym ujęciu cisza jest zjawiskiem zasadniczo tolerowanym przez jednostkę i przypadkowym. Nie jest zatem wartością dostrzeganą i cenioną, jak to ma miejsce w galenosferze w ścisłym znaczeniu. Wprawdzie o zorganizowanym środowisku ciszy będzie mowa później, to jednak już teraz należy podkreślić, że galenosfera w ścisłym znaczeniu najpełniej realizowana jest wtedy, gdy stała się zorganizowanym środowiskiem ciszy.

Należy podkreślić, że każdy człowiek ma swoją, tzn. sobie właściwą galenosferę³. Oznacza to, że każda galenosfera jest inna, podobnie jak każdy człowiek jest inny i niepowtarzalny. W osobistym ustosunkowaniu się do ciszy wyraża się osobowość człowieka i jego indywidualność. Są to czynniki, które wywierają decydujący wpływ na postawy jednostki wobec ciszy. Najważniejsze z nich to: postawa pozytywna, negatywna i obojętna.

¹ Zob. np. E. Działa, *W milczeniu i nadziei*, Poznań 1982; J.A. Dinouart, *L'arte di tacere*, Roma 2007; L. Freeman, *Lettres sur la méditation. Le christianisme face au silence*, Paris 2007.

² A. Lepa, *Funkcja logosfery w wychowaniu do mediów*, Łódź 2006, s. 115 ns.

³ J. Vigne, *La mystique du silence*, Paris 2003, s. 35–69. Zob. także A. Lepa, *Postulat ciszy w wychowaniu do mediów*, w: *Przygotowanie nauczycieli do nauczania odbioru mediów*, Opole 2000, s. 25–40.

2. Klasyfikację galenosfery wyznaczają następujące czynniki: typ środowiska, w którym funkcjonuje galenosfera, stosunek człowieka do ciszy, stopień aktywności jednostki w środowisku, liczba osób uczestniczących w środowisku ciszy, a także obowiązujące normy porządkowe.

Ze względu na typ środowiska wyróżnia się galenosferę rodziny, szkoły, miejsca pracy, domu dziecka, domu pomocy społecznej, szpitala, klasztoru. Z kolei osobisty stosunek jednostki do ciszy pozwala wyróżnić galenosferę tolerowaną, akceptowaną oraz chronioną jako wartość. Stopień aktywności jednostki w środowisku ciszy także wyróżnić galenosferę zorganizowaną i galenosferę niezorganizowaną. W zależności od liczby osób uczestniczących w środowisku ciszy, wyróżnia się galenosferę jednostki i grupy społecznej. Ponadto ze względu na obowiązujące normy porządkowe wymienia się galenosferę muzeum, filharmonii, cmentarza, klasztoru, świątyni, a więc w miejscach, gdzie ze zrozumiałych względów zachowanie ciszy jest ściśle przestrzegane. Osobną grupę stanowią te formy galenosfery, które odnoszą się do *sacrum*. Przykładowo wymienić można ciszę w liturgii, przede wszystkim mszalnej, czy też ciszę obowiązującą w klasztorach (*silentium sacrum*).

Funkcje galenosfery

O roli i znaczeniu galenosfery najdobitniej mówią funkcje, jakie spełnia w życiu człowieka cisza. Są one rozległe i ważne. Wokół ciszy narosły pewne nieporozumienia, a nawet mity, które dziś nie zachęcają do interesowania się tą wartością⁴. Jednakże dają znać o sobie pewne zjawiska i fakty, które dowodzą, że istnieje nowe spojrzenie na środowisko ciszy. Choć jest nurt, który wyraźnie ignoruje ciszę i nie przypisuje jej znaczącej roli, to jednak, coraz dobitniej daje znać o sobie tendencja, która także doceniać wartość ciszy i promować ją jako liczący się czynnik rozwoju człowieka (duchowego, moralnego, intelektualnego)⁵. Obecnie w sposób szczególny na trzech obszarach aktywności człowieka docenia się ciszę jako wartość i wykorzystuje do konkretnych celów. Są to: praca nad sobą (pogłębienie duchowości), doskonalenie mowy i działalność wychowawcza.

Okazuje się, że stan wyciszenia w dużym stopniu wpływa pozytywnie na rozwój duchowości u człowieka⁶. Z kolei refleksja nad mową człowieka prowadzi do wniosku, że ponieważ jest ona narzędziem myślenia, przeto element ciszy spełnia istotną funkcję w formułowaniu myśli i w narracji⁷. Nie przypadkowo mówi się, że

⁴ T. Olearczyk, *Pedagogia ciszy*, Kraków 2010, s. 19–28; por. I. Dąbska, *Milczenie jako wyraz i jako wartość*, „Roczniki Filozoficzne”, 1963, t. 11, z. 4, s. 73–79.

⁵ A. Florin, *Le développement du langage*, Paris 1999.

⁶ L. Chenevière, *Rozmowy o milczeniu*, tłum. z franc., Kraków 1982.

⁷ F. Cavallier, *Le langage et la pensée*, Paris 2000, s. 56–62.

„słowo karmi się ciszą”⁸. Najwięcej pisze się dziś o roli ciszy w wychowaniu, a w szczególności w wychowaniu do mediów⁹.

Coraz powszechniej promuje się dialog interpersonalny. Jednocześnie zwraca się uwagę na liczne przeszkody w jego realizacji (miałkość wypowiedzi, rozmowa typu ple-ple czy tzw. biegunka słowna). Okazuje się, że osoby wewnętrznie wyciszone i skupione na podejmowanych sprawach wnoszą do dialogu wiele nowych wartości i ubogacają partnera rozmowy¹⁰. Uczestniczenie w galenosferze spełnia tu szczególnie korzystną rolę.

Współczesny człowiek zmagą się z brakiem poczucia sensu w swoim życiu¹¹. Dlatego coraz wyraźniej szuka pomocy. Służy temu „metoda poszukiwania ducha słów”, które na co dzień czyta się i słyszy. Jest to poszukiwanie sensu słów i myśli zawartych w wypowiedziach mówionych i drukowanych. Prowadzi to do pogłębienia w człowieku poczucia sensu życia. Celu tego nie osiągnie się bez postawy wyciszenia i wewnętrznego skupienia¹².

Jednym z przejawów rosnącego zainteresowania problematyką ciszy jest fakt, że ważnym wydarzeniem w kinematografii ostatnich lat stał się film zatytułowany *Wielka cisza* w reżyserii Philipa Gräninga, który po 19 latach usilnych starań uzyskał zgodę na filmowy zapis życia kartuzów w znanym klasztorze Grande Chartreuse w Alpach Francuskich. Film jest apoteozą ciszy, o czym świadczy jego motto:

Tylko w nieskończonej ciszy, można zacząć słyszeć.

Tylko tam, gdzie nie ma słów, można zacząć widzieć.

Galenosfera jako warstwa mediosfery człowieka

W refleksji nad galenosferą pomagają znajomość mediosfery człowieka, gdyż jej struktura pozwala najpełniej ukazać miejsce i społeczny kontekst środowiska ciszy, wraz z jej szansami i zagrożeniami.

Na „jakość” galenosfery znaczny wpływ wywiera układ pozostałych warstw w mediosferze człowieka, a w szczególności ta warstwa, która dominuje w środowisku mediów, zawsze jakimś kosztem pozostałych warstw. Najczęściej traci na tym galenosfera. Układ warstw mediosfery ukazuje poniższy rysunek.

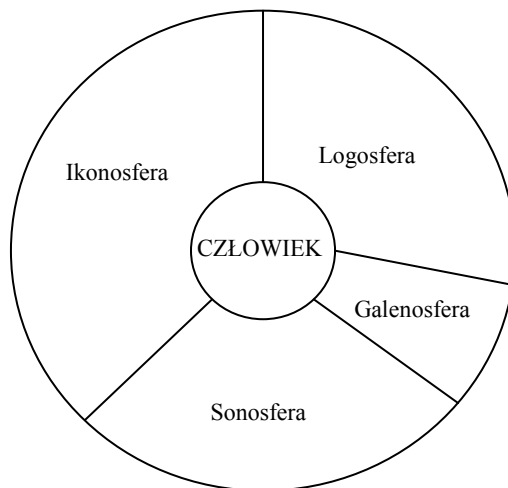
⁸ J.A. Dziewiątkowski, *Język narzędziem myślenia i działania*, „Studia Medioznawcze”, 2001, nr 4, s. 89–92.

⁹ A. Lepa, *Funkcja ciszy w wychowaniu do mediów*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 2009, t. 18, s. 177–184.

¹⁰ R.L. Howe, *Il miracolo del dialogo*, Roma 1996, s. 11–25; F. Mazière, *L'analyse du discours*, Paris 2005.

¹¹ P. Marchwicki, *Koncepcja człowieka w logoterapii*, „Seminare”, 2002, t. 18, s. 337–351.

¹² A. Rey, *L'esprit des mots*, Rouen 2009.

Rys. 1. Mediosfera człowieka

Mediosfera jest to środowisko wytworzone przez media. Termin pochodzi z dwóch słów – łacińskiego *medium* („środek”, np. w publicznym przekazie) i greckiego *σφαῖρα* (środowisko). Z etymologii wynika więc, że mediosfera to środowisko mediów¹³. Każdy człowiek ma swoją mediosferę, będącą wypadkową oddziałujących na niego mediów (w rodzinie, szkole) oraz jego osobistych relacji z nimi. Każda mediosfera jest inna, gdyż osobowości są różne i niepowtarzalne.

Rysunek przedstawia najważniejsze warstwy w mediosferze. Są to: ikonosfera (warstwa obrazu), logosfera (warstwa słowa), sonosfera (warstwa dźwięku), i galenosfera (warstwa ciszy). Jest to szacunkowe i przybliżone ujęcie układu warstw, jaki istnieje w mediosferze „przeciętnego” człowieka, pewnego rodzaju mapa środowiska medialnego, dająca ogólną orientację. Gdyby było odpowiednie narzędzie, można by w miarę dokładnie ustalić w mediosferze konkretnego Polaka wielkości poszczególnych warstw. Dziś można tylko mówić w wielkim przybliżeniu o istniejących tam obszarach i proporcjach. Największy obszar zajmuje ikonosfera, najmniejszy – galenosfera. Przyjmuje się, że warstwa słowa, również w rodzinie, kurczy się, a nawet ulega procesowi marginalizacji. Jest to następstwo dominacji obrazu, która staje się coraz bardziej ekspansywna, jest bowiem odbiciem funkcjonującej obecnie „cywilizacji mediów”¹⁴.

Z rysunku wynika również, że galenosfera jest z reguły majoryzowana przez pozostałe warstwy, a przede wszystkim przez ikonosferę. Natomiast galenosfera

¹³ A. Lepa, *Mediosfera człowieka*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 2010, t. 19, s. 139–150.

¹⁴ T. Goban-Klas, *Cywilizacja medialna*, Warszawa 2005; V. Flusser, *La Civilisation des médias*, Dijon 2006.

zdolna jest twórczo współdziałać z logosferą. Wszak słowo i cisza są w stosunku do siebie komplementarne, samo słowo zaś jest „w ścisłym sensie solidarne z ciszą”¹⁵.

Struktura galenosfery

Czynnikiem, który decydująco wpływa na funkcjonowanie galenosfery jest jej struktura. Wiąże się to ze znaną zasadą nierozzerwalności struktury i funkcjonowania, z której wynika, że takie jest funkcjonowanie, jaka jest struktura. Zależność tę widać dobrze na przykładzie rodziny¹⁶.

Ponieważ galenosfera jest środowiskiem, przeto jej oddziaływanie na człowieka jest zwielokrotnione jego specyfiką. Należy przypomnieć, że środowisko jest zespołem składników, które oddziałują na człowieka i wywołują u niego stosowne reakcje, m.in. aktywną postawę wobec tych składników¹⁷. O skuteczności tego oddziaływania decyduje fakt, że zasadniczo realizuje się ono w dość długim czasie i z pełną regularnością wpływa zawsze na te same elementy psychiki człowieka. Dlatego do tego mechanizmu odnosi się metaforę o kropli, która drąży skałę¹⁸.

W strukturze środowiska ciszy wyróżnia się składniki statyczne i dynamiczne. Pierwsze z nich, jak wynika z nazwy, nie wykazują znamion aktywności. Jednakże przy zaistnieniu odpowiednich warunków mogą się stać elementem dynamizującym galenosferę. Przykładem są takie składniki jak postawa delikatności i taktu, umiejętność prowadzenia rozmów czy postawa empatii. Nie mają one bezpośredniego wpływu na funkcjonowanie środowiska ciszy, ale mogą się do tego przyczynić, gdy np. ktoś z domowników w duchu wypracowanej empatii zdolny jest zrozumieć potrzebę ciszy u drugiej osoby.

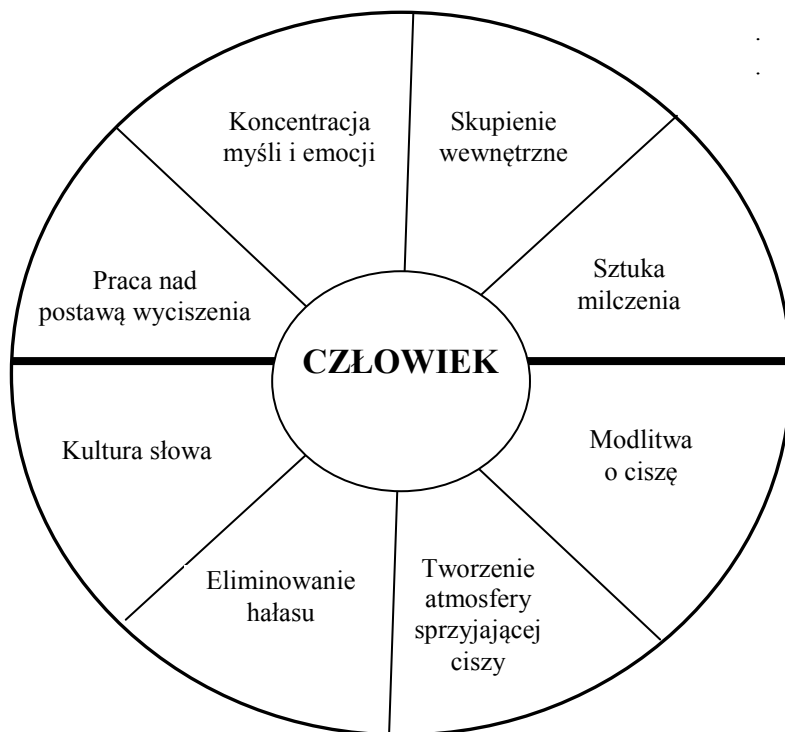
Funkcjonowanie galenosfery uruchamiają składniki dynamiczne. Przedstawia je poniższy rysunek.

¹⁵ Ph. Breton, D. Le Breton, *Le silence et la parole*, Toulouse 2009.

¹⁶ A. Michel, *Fonctions et structure de la famille*, „Cahiers Internationaux de Sociologie”, 1960, t. XXIX, s. 113–135.

¹⁷ J. Szczepański, *O pojęciu środowiska*, „Przegląd Socjologiczny”, 1946, nr 1–4, s. 192; por. R. Zaniewski, *Les théories des milieux et la pédagogie mésologique*, Tournai 1952, s. 21–35.

¹⁸ R. Wroczyński, *O pojmowaniu środowiska i jego konsekwencji dla wychowania*, „Kwartalnik Pedagogiczny”, 1960, nr 4, s. 34 ns.; *Wychowanie i środowisko*, red. B. Passini, T. Pilch, Warszawa 1979.

Rys. 2. Dynamiczne składniki galenosfery

Rysunek pokazuje 8 obszarów w galenosferze człowieka. Poszczególne segmenty są powierzchniowo identyczne, co nie oznacza, że jako składniki środowiska ciszy mają tę samą wielkość i znaczenie. Rysunek przedstawia bowiem schematyczne, a więc uogólnione wielkości poszczególnych obszarów galenosfery. W rzeczywistości, u konkretnych osób układ i wielkość segmentów jest różny tak jak różne są galenosfery ludzi.

Należy jeszcze dodać, że segmenty znajdujące się nad pogrubioną linią środkową pokazują te składniki galenosfery, które bezpośrednio „pracują” nad współtworzeniem środowiska ciszy. Są to: postawa wyciszenia, koncentracja myśli i emocji, skupienie wewnętrzne i sztuka milczenia. Natomiast segmenty znajdujące się poniżej linii środkowej w dużym stopniu przyczyniają się do utrwalenia środowiska ciszy szczególnie wtedy, gdy dzięki wspólnemu wysiłkowi osób galenosfera staje się środowiskiem zorganizowanym przez jej uczestników. Są to: kultura słowa, eliminowanie hałasu, tworzenie atmosfery sprzyjającej ciszy i modlitwa o ciszę¹⁹. Najważniejszym składnikiem środowiska ciszy jest zawsze czło-

¹⁹ A. Lepa, *Modlitwa a deficyt ciszy*, „Edukacja, Teologia i Dialog”, 2010, t. 7, s. 13–25.

wiek, z czego on sam nie zawsze zdaje sobie sprawę. Świadomość tego typu pojawia się w pełni dopiero w zorganizowanym środowisku ciszy.

II. PEDAGOGICZNY WYMIAR GALENOSFERY

Galenosfera jako środowisko ciszy prowadzi w sposób naturalny do refleksji na temat jej aspektu pedagogicznego. Wskazują na to dwie przesłanki: przede wszystkim galenosfera jest środowiskiem, a więc tworem społecznym, w którym oddziałują na człowieka różnorakie wpływy – te, które ułatwiają jej tworzenie, oraz te, które to uniemożliwiają. A ponadto punktem odniesienia w galenosferze jest cisza jako wartość akceptowana i chroniona²⁰. W tej części artykułu rozpatruje się galenosferę jako środowisko zorganizowane, a następnie uzasadnia się pilny postulat wychowania do ciszy.

Galenosfera jako środowisko zorganizowane

1. Wśród autorów panuje jednomyślność, że środowisko społeczne człowieka wtedy jest największą szansą jego wychowania, gdy stało się środowiskiem zorganizowanym. W terminologii pedagogiki mezologicznej podkreśla się w związku z tym, że środowisko człowieka oddziałuje najsukuteczniej (np. w rodzinie), gdy z pozycji środowiska wychowawczego przeobrażone zostało w środowisko pedagogiczne²¹.

A zatem galenosfera jako zorganizowane środowisko ciszy jest środowiskiem optymalnym. Żeby jednak doprowadzić galenosferę do poziomu środowiska zorganizowanego, należy podjąć stosowne działania. Oto najważniejsze z nich.

- Rozpatrując strukturę galenosfery, należy podkreślić, że ważna jest stała dbałość wszystkich członków rodziny o to, aby ich środowisko ciszy było dla nich samych oraz dla innych osób maksymalnie atrakcyjne. Tylko wtedy może się stać środowiskiem konkurencyjnym dla innych warstw w mediosferze, głównie zaś dla ikonosfery i sonosfery.

- Zorganizowaną galenosferę mogą budować skutecznie jedynie te osoby, które są wewnętrznie przekonane o wysokiej wartości ciszy w życiu człowieka.

- Do tworzenia zorganizowanej galenosfery (np. w rodzinie) niezbędna jest elementarna wiedza na temat środowiska, podstawowych mechanizmów w funkcjonowaniu mediów, a w szczególności mediosfery człowieka.

²⁰ G.L. Zucchini, *Il silenzio, il suono, la musica*, Firenze 1990; A.M. Cànopi, *Silenzio*, Bologna 2008.

²¹ A. Lepa, *Dlaczego pedagogika mezologiczna?*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 2007, t. 16, s. 133–137.

• Jak wskazuje doświadczenie i zwykła obserwacja, łatwiej jest budować galenosferę tym osobom, które wysoko stawiają słowo mówione i czytane oraz podjęły działania w kierunku zorganizowania logosfery, tzn. środowiska słowa. Jak już wspomniano, istnieje w środowisku człowieka pewna korelacja między logosferą a galenosferą²². Zrozumienie jej pozwala dostrzec wagę słowa w komunikacji międzyludzkiej oraz pilny postulat jego promocji. Z tym wiąże się nawyk czytania i miłość do książki²³.

• Tworzenie środowiska zorganizowanego nie jest łatwe, dlatego niezbędna jest odpowiednia motywacja. Postulowana jest zatem znajomość walorów ciszy, o których była mowa w pierwszej części artykułu. Podkreślić należy, że zorganizowana galenosfera ułatwia dialog międzyludzki, przyczynia się do pogłębienia duchowości człowieka, chroni przed negatywnym wpływem mediów i pomaga w zachowaniu tożsamości w konfrontacji z nimi²⁴.

Nowe badania nad mową człowieka prowadzą do wniosku, że ma ona ogromny wpływ na myślenie jednostki. Ponadto podkreśla się, że słowo człowieka wykazuje specyficzną siłę. Catherine Kerbrat-Orecchioni, profesor uniwersytetu w Lyonie, twierdzi, że słowo jest formą twórczego działania, a więc wykazuje moc sprawczą. Jej zdaniem „mówić znaczy tworzyć” (*Quand dire, c'est faire*)²⁵. Prawidłowość ta każe zwrócić uwagę na odpowiedzialność za wypowiedzane słowa. Niebagatelny jest fakt, że ważne dla człowieka wewnętrzne wyciszenie powstaje i przemienia się w stały nawyk przede wszystkim w galenosferze zorganizowanej.

2. Powstaje pytanie, jakie symptomy wykazuje galenosfera zorganizowana. Są one zarazem wskazaniem, w jakim kierunku powinna pójść praca nad środowiskiem ciszy, aby mogło mieć rangę środowiska zorganizowanego. Refleksja będzie przeprowadzona w odniesieniu do rodziny.

• Istnienie zorganizowanej galenosfery sygnalizują przede wszystkim zastosowane środki. Są nimi głównie postawy wobec mediów przydatne w początkowym stadium pracy nad zorganizowanym środowiskiem ciszy. Są to: postawa krytyczna wobec mediów, postawa ich selektywnego odbioru oraz postawa twórczej aktywności²⁶. Obecność tych postaw w środowisku rodziny świadczy o tym, że funkcjonuje ona „powyżej mediów”, co oznacza m.in., że nie ma w niej dominacji obrazu, która marginalizuje słowo i nie sprzyja postawie wyciszenia. Tym bardziej więc nie ma tam zjawiska uzależnienia się od mediów. Natomiast daje znać o sobie „prymat słowa”, który wyraża się w szacunku do słowa i w docenianiu ciszy.

²² Ph. Breton, D. Le Breton, dz.cyt., s. 23–42; por. P. Drzewiecki, *W obronie słowa. Teoria logosfery biskupa Adama Lepy*, „Łódzkie Studia Teologiczne”, 2008, 17, s. 53–71.

²³ Ph. Breton, *Éloge de la parole*, Paris 2003; M. Petit, *Éloge de la lecture*, Paris 2005.

²⁴ P. Dal Ben, *Identità e nuovi media*, Villa Verucchino 2008, s. 49–81.

²⁵ C. Kerbrat-Orecchioni, *Les actes de langage dans le discours*, Paris 2008, s. 68–80.

²⁶ A. Lepa, *Media a postawy*, Łódź 2003, s. 108–131.

- Środkami, po które rodzina sięga w budowaniu zorganizowanej galenosfery, są składniki dynamiczne środowiska ciszy. Najważniejsze z nich umieszczono na rysunku przedstawiającym strukturę środowiska ciszy. Jak widać, są tam środki, które bezpośrednio przygotowują do powstania takiego środowiska – eliminowanie hałasu, tworzenie atmosfery sprzyjającej ciszy, kultura słowa czy modlitwa o ciszę. Z kolei środkami, których zastosowanie współtworzy zorganizowane środowisko ciszy są pozostałe składniki: koncentracja myśli i uczuć, skupienie wewnętrzne, praca nad postawą wyciszenia i sztuka milczenia. Dzięki zastosowaniu tych środków można uzyskać zorganizowane środowisko ciszy.

- W galenosferze zorganizowanej daje znać o sobie również stała tendencja, aby nie dopuścić do zaistnienia tych postaw, które stanowią przeszkodę w budowaniu takiego środowiska ciszy. Są to: postawa uzależnienia się od mediów, postawa konsumizmu medialnego czy postawa makiawelizmu, polegająca na stałej tendencji do manipulowania drugim człowiekiem.

- Wyraźnym symptomem zorganizowanej galenosfery w rodzinie jest twórczy dialog domowników na temat ciszy – zarówno między sobą, jak i z osobami z zewnątrz. Wyraża się w nim dbałość o ciszę w domu, tworzenie w nim „strefy ciszy” i promowanie ciszy jako liczącej się wartości w życiu jednostki i rodziny.

Wychowanie „do ciszy” i „przez ciszę”

Nie mówi się zasadniczo „o wychowaniu do ciszy” ani „o wychowaniu przez ciszę”. Jest to niewątpliwie jeden z mankamentów współczesnej pedagogii. Dlatego należy zapewne rozpocząć od pedagogizacji rodziców i nauczycieli w zakresie „pedagogii galenosfery”. Oni najpierw powinni się przekonać do akceptowania ciszy w życiu i organizowania środowiska ciszy zarówno w domu rodzinnym, jak i w szkole.

- Wartość ciszy należy ukazywać w sposób ciekawy i atrakcyjny. Wszak cisza z natury swojej jest zjawiskiem interesującym i godnym podziwu. Przy czym podkreślać należy przede wszystkim pożytki, jakie płyną z akceptacji ciszy: spotęgowana umiejętność koncentrowania uwagi, a także myśli i uczuć, zwiększone możliwości w posługiwaniu się słowem, a szczególnie narracją, czy choćby zwiększona spostrzegawczość oraz zdolność dokonywania analiz i porównań²⁷.

- Ciszy nie można rozpatrywać w oderwaniu od sztuki mówienia i pisania. Tym bardziej że cisza nie może być tylko niemówieniem. Słusznie bowiem upatruje się w ciszy „kolebkę słowa”, a te dwie wartości – ciszę i słowo nazywa się „bliźniętami ludzkiej duszy”²⁸.

- W domu rodzinnym ojciec i matka powinni od wczesnego dzieciństwa imponować dziecku swoją postawą wyciszenia. Obserwując ich, dziecko zrozumie

²⁷ A. Lepa, *Media w świecie słowa*, Częstochowa 2011, s. 53–74.

²⁸ R. Mleczko, *Cisza to Słowa szukanie*, Częstochowa 1997.

wartość ciszy oraz zagrożenia płynące ze strony hałasu, aby z czasem podjąć pracę nad postawą wyciszenia.

- Szczególnie cennym środkiem (i metodą) w wychowaniu do ciszy może być ćwiczenie się w medytacji, choćby 5 minut w ciągu dnia. W początkowej fazie pod kierunkiem matki lub ojca. Duże znaczenie ma również umiejętność kontemplowania pomników przyrody i dzieł sztuki.

- Swoistym sposobem ćwiczenia ciszy jest czytanie „na głos”, żeby później uzyskaną treść precyzyjnie przekazać w odpowiednio przemyślanej narracji. Takie czytanie wymaga wzmoczonej koncentracji uwagi i myśli. Uczy też szacunku do ciszy, wtedy bowiem człowiek „słyszy siebie w ciszy” i zaprzysięga się z tą wartością.

- Dużą wartość wychowawczą ma wyznaczone przez domowników miejsce, które funkcjonuje jako „kącik ciszy”, gdzie nie ma radia i telewizora i mówi się wyłącznie szeptem.

- W wychowaniu do ciszy i przez ciszę dużą pomocą może się okazać stosowanie znanej metody „widzieć – oceniać – działać”. Praktykowanie tej metody pozwala zrozumieć wartość skupienia wewnętrznego i znaczenie ciszy. Pomaga jednostce w stawianiu diagnozy aktualnym wydarzeniom i wspiera w doskonaleniu dociekliwości umysłowej.

- Dziecku należy wpoić przeświadczenie, że wielkie dzieła w życiu człowieka powstają w ciszy, a nie w hałasie.

- W rodzinie osób wierzących nie może zabraknąć modlitwy o ciszę, w szczególności do Ducha Świętego, który mówi zawsze do człowieka w ciszy. Warto przypomnieć prośbę Romana Brandstaettera: „Boże, jak mam dostąpić łaski Twojej ciszy”.

ZAKOŃCZENIE

Problematyka ciszy nie należy do tematów popularnych. Istnieje w tej dziedzinie dotkliwy niedostatek badań i publikacji. Jednocześnie stwierdza się bezradne wołanie o pomoc w rozwiązywaniu takich problemów, jak deficyt ciszy w życiu współczesnego człowieka, nadmiar hałasu w różnych środowiskach czy powszechne niedocenywanie ciszy jako wartości.

Podjęta w artykule refleksja nad galenosferą jako środowiskiem ciszy pozwoliła odnotować pewne zjawiska z tej dziedziny, dotąd nie dostrzegane czy nie doceniane. Oto niektóre z nich.

- Wbrew utartym poglądom cisza jest z natury swojej wartością interesującą, a nawet atrakcyjną. To od człowieka (ojca, matki, nauczyciela, duszpasterza) zależy w jaki sposób prezentowana jest ta wartość.

- Nie można dziś mówić o ciszy w oderwaniu od takich czynników, jak słowo, które jest zawsze korelatem ciszy, czy warstwy sąsiednie w mediosferze

człowieka (ikonosfera, logosfera, sonosfera). W publikacjach zachodnich traktuje się medytację w ciszy jako środek chroniący przed załamaniem²⁹.

- W prezentowaniu ciszy nadal nie przywołuje się wielu jej walorów, które są przekonującym argumentem za jej akceptacją i promocją. Choćby takich, jak niezastąpiona pomoc w pracy nad językiem i duchowością, nad sztuką narracji i kontemplacją, nad skupieniem wewnętrznym oraz koncentracją myśli i uczuć. Lista tych pożytków powinna być powszechnie znana jako czynnik motywujący w interesowaniu się problematyką ciszy.

- W programie edukacji młodych Polaków nie uwzględnia się tematu „wychowanie do ciszy i przez ciszę”. Brak ten powinno się jak najrychlej uzupełnić. Niedocenywanie ciszy rzutuje negatywnie na różnorodne aktywności człowieka. Dlatego w ramach etyki galenosfery należy mówić o moralnej odpowiedzialności za tolerowanie hałasu w środowisku człowieka oraz za zaniechanie działań na rzecz ciszy³⁰.

- Podkreśla się, że środowisko ciszy jest skutecznym środkiem w wychowaniu do mediów. Szczególnie wtedy, gdy przyjmuje ono postać środowiska zorganizowanego.

- Refleksja nad galenosferą pozwala też zrozumieć wartość i znaczenie środowiska w wychowaniu, a w szczególności sens „środowiska zorganizowanego”.

- Struktura galenosfery jest bogata. Świadczą o tym prezentowane w artykule jej składniki – dynamiczne i statyczne. Każdy z nich powinien być wykorzystany zarówno w wychowaniu do mediów, jak i do ciszy.

Należy wyrazić przekonanie, że cisza jako wartość odzyska właściwe miejsce w środowisku człowieka, a także w jego języku codziennym, w mediach oraz na wszystkich szczeblach edukacji. Będzie tak, gdy zrodzi się wspólne i solidarne działanie na rzecz ciszy – aby ją ocalić i sprawić, żeby jako galenosfera zorganizowana mogła się stać środowiskiem przyjaznym dla człowieka i pomocą w jego wszechstronnym rozwoju.

PEDAGOGY OF HUMAN GALENOSPHERE

Summary

This paper deals with galenosphere as an environment of silence. The topic has not been widely researched and there are but a few publications on it. At the same time an increase of noise in all human environments can be observed. ‘Galenosphere’ is a new term that has recently entered the scientific and journalistic language.

The first part of the article discusses the role and significance of galenosphere on the basis of its functions. The state of calming down positively affects the development of human spirituality,

²⁹ Zob. np. M. Williams (i in.), *Méditer pour ne plus déprimer*, Paris 2009.

³⁰ A. Lepa, *Etyka galenosfery*, „Annales”, 2011, t. 14, nr 1, s. 193–204.

and facilitates both thought-formation and narration. Furthermore, it enables interpersonal dialogue, which enriches the interlocutor, and deepens the understanding of the meaning of life.

Also, the dynamic components of galenosphere, such as calming down, concentration of the mind and emotions, inner concentration and the ability to be silent, are presented. The functioning of human galenosphere is dependent on this type of factors.

The second part of the paper focuses on the pedagogic aspects of galenosphere. It emphasizes that a structured galenosphere is an optimal environment for the process of upbringing. This can be noticed in the case of family galenosphere. One of the major conclusions is a call for education “for silence” and “via silence”, based on a conviction that great works of one’s life are produced in silence, not in noise.

Słowa kluczowe: pedagogia, galenosfera, środowisko ciszy, galenosfera zorganizowana